

урок 12. *Стилістичне використання багатозначних слів, омонімів і синонімів, антонімів та паронімів.*

Завдання: написати опорний конспект у робочому зошиті
(О.Заболотний Українська мова Рівень стандарту. 11 клас, стор 177 - 178).

ТЕМА

СТИЛІСТИКА

Стилістика - це розділ мовознавства, що вивчає стилі літературної мови та мовні засоби, які створюють їх особливості.

Назва *стилістика* (лат.stilus, stylus, від гр. stylos- паличка) утворилася від слова **стиль**, яким у стародавні часи та середні віки називали загострений стрижень з кістки, металу чи дерева, що ним писали на воскових дощечках або берестині.

МОВНІ СТИЛІ

Мовні стилі - це різновиди літературної мови, які використовуються за різних обставин спілкування.

У сучасній українській мові розрізняють такі стилі:

СТИЛЬ	
1.	розмовно-побутовий
2.	художній
3.	науковий
4.	офіційно- діловий
5.	публіцистичний

РОЗМОВНО-ПОБУТОВИЙ СТИЛЬ

Розмовно- побутовий стиль перш за все використовується у побуті, в усному спілкуванні.

Для розмовно- побутового стилю характерне:

- широке використання загальновживаних слів;
- вживання слів з суфіксами пестливості, зневаги чи згрубілості;
- вживання простих речень, звертань та ін.

Розмовно-побутові діалоги складаються з реплік і нерідко супроводжуються мімікою, жестами, часто бувають емоційно забарвленими.

Зразок розмовно - побутового стилю

Пішли горі селом. Батько нічого і Гриць нічого. Аж прийшли перед просторий старий будинок під соломою, з комином наверху. До того будинку йшло багато хлопців, таких як Гриць, або й більших. Поза будинком по городі ходив пан у камізельці.

- *Грицю!- сказав батько.*
- *Га!- сказав Гриць.*
- *Видиш оту хату?*
- *Видзу.*
- *Пам'ятай собі, се школа.*
- *Ба,- сказав Гриць.*
- *Сюди будеш ходити вчитися.*
- *Ба,- сказав Гриць. (І.Франко)*

ХУДОЖНІЙ СТИЛЬ

Художній стиль- це переважно стиль художньої літератури, де слово не тільки щось називає, а ще й часто, будучи художнім засобом, є знаряддям естетичного впливу на читача чи слухача.

Зразок художнього стилю

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: "Хто нашої й смерті догляне, що в нас дітей нема?"

От баба й просить діда:

- Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені деревинку, та зробимо колисочку, то я положу деревинку в колисочку та й буду колихати; от буде мені хоч забавка! (Нар.тв.)

ОФІЦІЙНО - ДІЛОВИЙ СТИЛЬ

Офіційно- діловий стиль вживається в указах, резолюціях, текстах законів, заяв, постанов та інших офіційних документах.

Особливості офіційно- ділового стиля:

- кожний документ має усталений зразок;
- слова вживаються виключно в прямому значенні;
- перважають слова- терміни, пов'язані з діловодством;
- відсутні художні засоби, пестливі та згрубілі слова, питальні, неповні і незакінчені речення.

Зразок офіційно- ділового стилю

Стаття 383. Порядок розглядання касаційною інстанцією приватних скарг та протестів.

Приватні скарги та протести розглядаються в такому ж порядку, як і касаційні скарги та протести.

НАУКОВИЙ СТИЛЬ

Науковий стиль існує у двох формах:

- писемний (підручники, дослідження, дисертації, наукові праці);
- усний (повідомлення, наукова доповідь та ін.).

Для наукового стилю характерні:

- вживання слів у прямому значенні;
- стрункість викладу думки;
- логічна побудованість;
- наявність специфічних термінів;
- широке використання складних речень, зокрема складнорідрядних з чітким логічним зв'язком між компонентами.

Зразком наукового стилю є формулювання різноманітних теорем, хімічних та фізичних законів, визначення термінів, різноманітні довідкові тексти тощо.

Зразок наукового стилю

Податки - одна з найважливіших фінансових категорій. Історично це найдавніша форма фінансових відношень між державою та членами суспільства.

Саме виникнення держави призвело до появи платежів і внесків до державної казни для фінансового забезпечення виконання державою її функцій.

Основою всієї господарчо-фінансової діяльності підприємства є отримання прибутку.

Прибуток - це економічна категорія госпрозрахункового підприємства та його структурних одиниць. Він є самим головним джерелом обов'язкових відрахувань у бюджет, джерелом формування фондів підприємства, його госпрозрахункових одиниць.

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ

Публіцистичний стиль також має дві форми:

- писемна (статті, фейлетони, нариси);
- усна (публічні виступи).

Для публіцистичного стилю характерне широке вживання суспільно-політичних термінів (*закон, перспектива, держава та ін.*).

Зразок публіцистичного стилю

Результати загальнонаціонального соціального дослідження "Земельна реформа", проведеного Центром соціальних експертиз Інституту соціології Національної академії наук, були несподіваними.

При досить консервативній суспільній свідомості (всього 20 відсотків селян хочуть господарювати на своїй землі) кількість прихильників земельної реформи з позаторішніх 22 відсотків зросла до 38 у минулому році.

Багатозначним називається **слово**, що має два і більше значень. Такі **слова** називають явища, предмети, ознаки, у чомусь схожі між собою (коса, земля)

Кожне переносне значення багатозначного слова обов'язково так чи інакше пов'язане з його первинним значенням: *вогнище* — 1) «купа дров, що горить»; 2) «місце, де розкладали вогонь»; 3) «своя оселя, родина» (у давнину близькі люди збиралися навколо вогнища); 4) «центр, зосередження чогось».

Омоніми — це слова, які мають однакову звукову форму, але зовсім різні значення, їхні значення нічим не пов'язані між собою: *коса* «заплетене волосся», *коса* «знаряддя для косіння», *коса* «вузька смуга суходолу в морі, річці»; *луг* «угіддя для сінокошу», *луг* «хімічна речовина певного складу»; *стигнути* «достигати», *стигнути* «холонути».

Зовнішньо омонімія подібна до полісемії (багатозначності). Проте за своїм змістом і походженням це різні явища.

Синоніми — це слова, що звучать по-різному, але мають спільне основне лексичне значення. У семантичному полі синоніми своїм значенням накладаються один на одного або перебувають поруч: *горизонт*, *обрій*, *видноколо*, *небосхил*, *небозвід*, *крайнебо*, *круговид*, *кругозір*; *зрозуміти*, *збагнути*, *втямити*, *дібрати*, *уторопати*, *розшолопати*. Синоніми, як правило, називають той самий предмет (дію, явище), але різними словами.

Антоніми — слова з протилежними значеннями.

Антоніми, як і синоніми, належать до однієї частини мови. Антонімами можуть бути: іменники (*радість* — *смуток*); прикметники (*молодий* — *старий*); дієслова (*будувати* — *руйнувати*); прислівники (*угору* — *вниз*); займенники (*усі* — *ніхто*).

Іноді антоніми різняться префіксами: *друг* — *недруг*, *грамотний* — *безграмотний*, *заходить* — *виходити*.

Пароніми — це слова, дуже подібні за звучанням, нерідко — й за значенням, але не тотожні, їх можна легко сплутати. Наприклад, небагатьма звуками різняться пароніми **адресат** «той, кому посилається» і **адресант** «той, хто посилає»; **мимохіть** «нехотячи» і **мимохідь** «проходячи мимо»; **виє** (від *вити*) і **віє** (від *віяти*); **знегоди** «злигодні» і **незгоди** «відсутність згоди» тощо.